

Рябоволик Т. Ф.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнського національного технічного університету*

Андрощук І. О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнського національного технічного університету*

Riabovolyk Tetiana

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Economy,
Management and Commercial Activities
Central Ukrainian National Technical University*

Androshchuk Iona

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Department of Economy,
Management and Commercial Activities
Central Ukrainian National Technical University*

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі людини як основи людського потенціалу країни на основі розкриття сутності концепцій людського потенціалу та аналізу індексу людського розвитку, індексу людського капіталу і глобального індексу конкурентоспроможності України та країн Європейського Союзу. Охарактеризовано складові людського потенціалу та виділено інтелектуальну його складову. Виокремлено фактори впливу на людський потенціал. Динаміка досліджених індексів продемонструвала необхідність посилення процесів інтелектуалізації національної економіки. Обґрунтовано доцільність та необхідність діджиталізації державних процесів, впровадження електронного документообігу, електронної взаємодії з громадянами та електронних послуг. Сфокусовано увагу на актуалізації процесу оцифрування державного сектора економіки.

Ключові слова: людський потенціал, людський капітал, Індекс людського розвитку, Індекс людського капіталу, Глобальний індекс конкурентоспроможності, четверта промислова революція, діджиталізація.

Вступ та постановка проблеми. Сьогодні в Україні європейська інтеграція набуває якісно нового змісту. Якщо, донедавна, зовнішньополітичний курс був декларативного характеру, то нині він активно трансформується на комплексну внутрішню політику реформ. Це зумовлено складними соціально-економічними та політичними процесами, пов'язаними з обранням Україною європейським вектором розвитку, що у своїй перспективі сприятиме покращенню соціально-економічного становища суспільства. За останні десять років маємо змогу спостерігати за кардинальною трансформацією економічного та політичного устрою країни. Також відчутно змінилися і культурно-ціннісні переваги більшої частини населення України. У цій ситуації перед державою стоїть завдання пошуку нових орієнтирів соціальної еволюції, нових економічних і політичних моделей і інститутів, адекватних викликам сучасності.

Найширшою соціально-економічною категорією, що характеризує участь людини в суспільних процесах є людський потенціал. Людський потенціал визначає не лише бажання країни забезпечити у майбутньому існування творчих, кваліфікованих кадрів, але й суттєво впливає на розширене суспільне оновлення в плані демографічного, економічного, соціального та духовного буття. На перший план постає проблема формування людського потенціалу та визначення вектору його суспільного розвитку. Актуальним є розуміння тенденцій, які впливають на формування людського потенціалу, а також динаміку його росту та виявлення засобів його ефективного використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розвитку людського потенціалу присвячені наукові дослідження як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Зокрема, В.Д. Базилевичем закладено базові основи досліджень людини як працівника, як суб'єкта економічних відносин [1]. Д.П. Богиня та О.А. Грішнова досліджують питання людського капіталу та інвестування в нього [9]. А.В. Замаєв розкриває сутність поняття «людський потенціал» в контексті суспільного розвитку [11]. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу відображені в працях А.В. Карпенка [13]. В той же час розвиток людських ресурсів в умовах трансформації економіки України досліджено в роботах Л.К. Семів [5], В.Ш. Сулейманова [8], М.І. Хромова [3]. Проте питання дослідження людського потенціалу завжди залишається актуальним та потребує постійних досліджень, в умовах, коли країна обрала чіткий напрямок на євроінтеграцію.

Метою дослідження є обґрунтування та дослідження людського потенціалу шляхом проведення аналізу індексів людського розвитку, людського капіталу і глобальної конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції України.

Результати дослідження. Людина – надзвичайно складна істота, вона поєднує в собі біологічне і соціальне. Як біологічна істота людина – унікальний продукт природи, мисляча істота, наділена сукупністю фізичних і розумових здібностей, здатністю взаємодіяти з природою і жити за її законами. Людина як соціальна істота є частиною суспільства, тобто живе у соціумі, має багатогранні стосунки з іншими людьми (економічні, політичні,

національні, сімейні), виконує і підкоряється юридичним законам, додержується певних моральних норм і правил соціальної поведінки, прийнятих в суспільстві.

Людину вивчають багато наук, у тому числі економічна наука, яка досліджує економічну сутність людини, її місце і роль в економічній системі, потреби, інтереси, господарську поведінку.

Людина економічна – головний творчий суб'єкт ринкової економіки, який володіє свободою вибору і приймає економічно раціональні та оптимальні рішення з урахуванням усіх наявних можливостей і умов, відповідно до своїх особистих інтересів, мети і пріоритетів.

На всіх етапах розвитку суспільства людина перебувала в центрі всіх економічних процесів і явищ. В економічній системі людина виступає як працівник, як суб'єкт економічних відносин, як споживач, як носій кінцевої мети суспільного виробництва [1].

Суспільство – це не просто сукупність людей, які проживають, наприклад, у певній країні. Сутність суспільства, його стан виявляється у соціальній взаємодії людей. Саме вступаючи в соціальні взаємодії, кожна людина є одночасно і «продуктом» суспільства, і його «творцем». Кожен із нас упродовж свого життя засвоює окремі переконання та моделі поведінки, які існують у суспільстві (є «продуктом» суспільства), але водночас своїми щоденними діями та взаємодіями долучається до творення поточного стану суспільства, пропонуючи щось нове або відтворюючи існуюче [2].

На нашу думку, соціальну поведінку людей визначають механізми «агентності» та «суб'єктності» які наведено на рис. 1.

Місце та роль людини в суспільному розвитку надзвичайно важлива, зокрема вона є основою людського потен-

ціалу країни, а також, виступає носієм творчості і креативу, здатна продукувати інновації.

Не менш важливими є й інші ролі людини, які наведені на рис. 2.

Вид капіталу. Поняття «людський капітал» означає усвідомлення необхідності цілеспрямованого інвестування в людину. При цьому важливою особливістю досліджень є необхідність органічного поєднання двох взаємопов'язаних чинників погляду на людину – як на головний ресурс економічного розвитку нового типу, а також – як на мету цього зростання [3].

Ресурс країни. Людський ресурс визначається здатністю прийому на роботу й підготовкою кадрів. За М. Крозьє та Е. Фрідбергом, це один з чотирьох ресурсів, що є в розпорядженні організацій для забезпечення їхніх повноважень [4].

Суб'єкт діяльності, в т. ч. інноваційної. Розуміє сукупність якостей людей (соціально-демографічні, освітньо-професійні, мотиваційні, ментальні, інтелектуальні, духовно-інформаційні, інноваційні, креативні, культурні, етносоціальні, соціалізаційні тощо), які визначають здатність людини до праці, споживання матеріальних і духовних благ, саморозвитку, створення інновацій, примноження знання в усіх сферах людської діяльності [5, с. 11].

Джерело та частина національного скарбу. Відображає головне багатство будь-якого суспільства, процвітання якого є можливим при створенні умов для відтворення, використання і розвитку цього ресурсу з врахуванням інтересів кожної людини [6]. Людський капітал виступає як основний чинник нарощування національного багатства.

Частина продуктивних сил. Це люди, які здатні до праці, мають певні навички й знання і приводять у дію засоби виробництва (знаряддя праці та предмети праці),

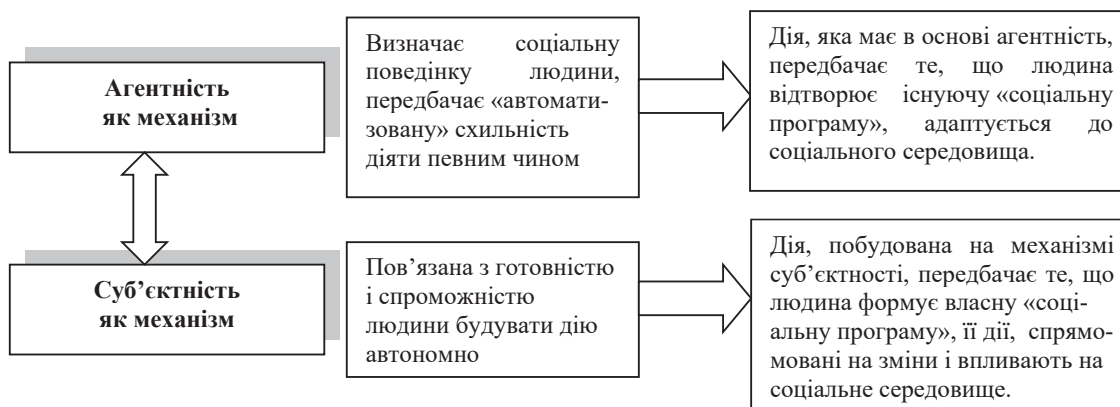

Рис. 1. Механізми «агентності» та «суб'єктності» соціальної поведінки людей

Джерело: складено автором за матеріалами [2]

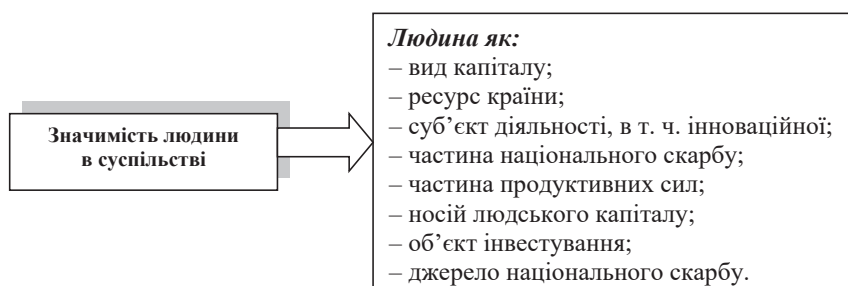

Рис. 2. Роль людини в суспільстві

Джерело: складено автором

за допомогою яких виробляють матеріальні блага (здійснюють матеріальне виробництво) та вдосконалюють їх.

Носій людського капіталу. Упродовж усієї історії людства одним із найважливіших інструментів впливу на окремих людей і суспільство в цілому була соціальна система та її головна складова – людський капітал. Людський капітал є «найціннішим ресурсом, набагато важливішим, ніж природні ресурси або накопичене багатство. Саме людський капітал, а не заводи, обладнання і виробничі запаси є наріжним каменем конкурентоспроможності, економічного зростання і ефективності» [7]. Людський капітал можна визначити як накопичений людиною запас здібностей, знань, навичок, умінь, які використовуються в тій чи іншій сфері суспільного відтворення, сприяють зростанню продуктивності праці і тим самим впливають на збільшення доходів цієї особи. Формування людського капіталу потребує додаткових інвестицій задля отримання додаткових прибутків у майбутньому. До найважливішого виду інвестицій у людський капітал належить освіта [8].

Об'єкт інвестування. Людський капітал – це сукупна вартість інвестицій у людину, спрямованих на формування, накопичення та реалізацію у продуктивній діяльності її знань, здібностей, навичок і вмінь, що забезпечує зростання вартості та отримання доходу. «Йдеться в широкому розумінні цього поняття про інвестиції у людину (освіту, перепідготовку кадрів, науку, здоров'я, екологію, духовний розвиток, фізичну культуру, мобільність формування інтелектуальної власності) та їх суспільно значущу (зокрема економічну) відтворувальну віддачу» [9, с. 441–442].

Поняття «людський потенціал» більш глибоке, ніж поняття «людські ресурси», та дозволяє характеризувати соціально-економічні, культурні, екологічні та інші аспекти умов життя людини. Розкриває способи реалізації можливостей у контексті суспільного розвитку. Але, разом з тим, існуючі на даний час підходи до визначення змісту поняття «людський потенціал» звужують його смислове навантаження. Часто під людським потенціалом розуміють накопичений запас здоров'я, загальнокультурної професійної компетентності, творчої, підприємницької, цивільної відповідальності, що реалізується в сфері діяльності та у сфері споживання на основі ринкових і неринкових механізмів [10].

Про те, що дане поняття є більш багатограним, свідчить концептуальне середовище формування і розвитку концепції людського потенціалу, яке включає в себе такі концепції як:

– Концепція інтелектуального капіталу (формування знань є новою формою економічної вартості, унікальні можливості людини);

– Концепція і теорія людського капіталу (економічна необхідність удосконалення людини як фактора виробництва);

– Концепція соціального капіталу (мережа соціальних зв'язків побудованих на довірі);

– Концепція стійкого розвитку (забезпечення нормального (гідного) рівня життя людей, узгодженого з навколишнім середовищем);

– Концепція розвитку людського потенціалу (людського розвитку) (первинна самоцінність людського розвитку індивіда);

– Концепція поведінкової економіки (вплив психологічних чинників на рішення людей в різних економічних ситуаціях);

– Концепція нової (сучасної) економіки (перетворення інформаційних продуктів і послуг в об'єкт виробництва та споживання);

– Концепція економіки знань (економічне зростання і рушійні сили економічного розвитку на основі знань).

Отже, людський потенціал здатний до самовідтворення, є головним ресурсом суспільного розвитку, виступає об'єктом інвестування на різних соціальних рівнях, формується під впливом минулого досвіду, створює національний продукт та сукупний попит, а головне, є джерелом інноваційного розвитку.

Основними складовими людського потенціалу є: демографічна, природня (вроджена), громадянська, культурна, духовно-моральна, соціальна, освітня, трудова, інноваційна, інтелектуальна. Остання, інтелектуальна, є досить цінною для наукових досліджень. Зокрема інтелектуальну складову людського потенціалу формують когнітивні, емоційні та креативні компетентності.

При цьому виокремлюють такі фактори впливу на людський потенціал:

– економічні (обсяг ВВП, структура економіки, рівень зайнятості, темпи інфляції, вартість інвестиційних ресурсів та ін.);

– політичні (державна політика, регулювання та контроль, стабільність влади, рівень корупції та ін.);

– соціально-культурні (рівень розвитку освіти, демографічні тенденції, активність профспілок, державні програми та ін.);

– екологічні (природно-кліматичні умови, екологічна ситуація, наявність ресурсів та ін.);

– технологічні (рівень техніки і технологій, науково-технічний рівень виробництва, кваліфікаційні умови та ін.).

Сучасний динамічний розвиток суспільства та глобальні економічні тренди сприяли підвищенню уваги вчених і практиків до людини та розвитку її потенціалу. Було визначено, що освітній, інтелектуальний, творчий потенціали людини є не тільки потужним чинником економічного зростання, а й джерелом доходів на всіх рівнях: особистості, підприємства, держави.

Ефекти людського потенціалу, для індивіда, включає самозабезпеченість, відтворення, розвиток, активний саморозвиток, виконання соціальної ролі, відповідь на виклики. Для роботодавця, включає продуктивну діяльність, здатність приносити дохід, створення і реалізація інновацій, успішну конкуренцію. Для держави, включає новачі в розвитку громадських сфер, створення сукупного продукту, суспільно-необхідна діяльність.

Особливо загострився інтерес до людини та її знань в умовах формування цифрової економіки та пришвидшення процесів переходу до 4-ої промислової революції, яка за прогнозами Клауса Шваба повноцінно проявиться у 2025 р., коли будуть характерними численні масштабні зміни у всіх сферах людського життя завдяки безпрецедентним горизонталом у обробці й зберіганні інформації та доступу до знань [11, с. 7, 100].

Відповідно в умовах цифрової економіки людському потенціалу на всіх рівнях управління має надаватися пріоритетна увага, особливо його інтелектуальній складовій, яка здатна капіталізуватися й забезпечувати створення високої доданої вартості, що визначатиме у майбутньому рівень конкурентоспроможності як на мікро-, так і макро-рівнях [12, с. 46].

Зростання ролі інтелектуальних активів та уваги до їх дослідження у період розвитку інформаційної епохи спричинюється зміщенням акцентів у теорії і практиці до «невідчутних» ресурсів організацій. Пріоритети управління матеріальними активами змінюються на використання відповідних інвестицій у розвиток нематеріальних і інтелектуальних активів і створення інновацій. Зокрема Карпенко А.В. вважає, що інтелектуальні активи можна

визначити як економічну категорію, що відображає процес трансформації частини людського потенціалу, здатної до розвитку і змін, в інший капітал [12, с. 47–48].

Як зазначалося раніше, на розвиток людського потенціалу впливає досить велика кількість чинників (демографічні, інвестиційні, природні, житлові, соціальні, техніко-технологічні, трудові, економічні, освітні та інноваційні). Одними з найбільш визнаних і поширених у світовій практиці показників, що оцінюють стан, проблеми та рівень людського потенціалу є такі основні індикатори як: індекс людського розвитку, індекс людського капіталу, глобальний індекс конкурентоспроможності. Зазначені індикатори дають можливість відобразити вплив, на людський потенціал, всіх зазначених чинників та показати Україну в рейтингу країн світу.

Україна в 1993 році вперше приєдналася до програми людського розвитку та зробила оцінку Індексу людського розвитку за показниками станом на 1990 рік посівши 45 місце, де абсолютне значення зведеного індексу дорівнювало 0,809 серед 173 країн світу [13, с. 25]. Динаміка індексу людського розвитку в цілому з 1990 року по 2019 рік змінювалася. Показник кількісно збільшився, але в рейтингу ми значно змістилися поступившись іншим країнам, проте відносимося до країн з високим рівнем даного показника (табл. 1).

З динаміки видно, що економічні кризи впливали не тільки на Україну, а й на значно розвиненій європейській простір. Фактично, за десятирічний термін, показник HDI для таких країн старої Європи як Німеччина, Франція, Італія, Румунія та Польща значно погіршився, але з врахуванням негативних економічних явищ 2017 та 2018 років все ж, дещо мав позитивні зміни станом на початок 2020 року. В той же час, невеликі пост радянські, а нині європейські країни Естонія та Литва даний показник значно покращили за рахунок вдало проведеним реформам в соціальній сфері.

Ефективний розвиток людського капіталу – це своєрідна гра на випередження, за якої людина набуває знання

і навички, які не просто відповідають сучасним потребам суспільства та економіки, але й випереджають їх. Лише за такої умови можливий як інтелектуальний чи технічний прогрес у суспільстві, так і збереження конкурентоспроможності країни у світі. На жаль, навіть за наявних доволі високих показниках доступності освіти в Україні, культу вищої освіти у суспільстві, розгалуженої мережі наукових установ тощо, наявні освітні та професійні навички українців далеко не завжди відповідають навіть існуючим потребам економіки, а зважаючи на стрімку мінливість сучасного світу, важко розраховувати на те, що їхній наявний людський капітал випереджатиме вимоги часу. Втім насправді це «випередження» в сумі із розширенням людських амбіцій та потреб має надзвичайно потужний вплив на економічне зростання країни. Динаміка індексу людського капіталу наведена в табл. 2.

Людський капітал формує 70% національного багатства розвинутих країн і тільки 30% національного багатства України. Ще гірше те, що поки розвинуті країни свій людський капітал примножують, Україна його втрачає: демографічні та міграційні втрати, невідповідність освіти та кваліфікації працівників вимогам часу, низькі продуктивність праці та інноваційність економіки ведуть нас до катастрофи. За найоптимістичнішими прогнозами вже через 10 років народжуваність в Україні може впасти до 250 тисяч на рік, а кількість працездатного населення в Україні зменшиться на 5,5%, відповідно, в таких умовах, українська економіка фізично не зможе зростати швидше за 2,5% на рік. Наднизька продуктивність праці в Україні продовжить знижуватися, хоча вже зараз один український працівник за рік виробляє стільки ж продукції, скільки німець за 17 днів. Human Capital Index України – 0,63, як у Албанії, Чорногорії, Брунею чи Коста-Ріки.

Народжена у 2020 році українська дитина до повноліття набуде лише 63% продуктивності у порівнянні з еталоном, тоді як дитина, народжена цього ж року у еталоному Сінгапурі до повноліття набуде 88% продуктивності. А 15-річний українець за знаннями з математики,

Таблиця 1

Динаміка індексу людського розвитку (HDI) України та деяких країн ЄС

Країни	2010	Рейтинг	2015	Рейтинг	2017	Рейтинг	2018	Рейтинг	2019	Рейтинг
Україна	0,755	71	0,743	84	0,751	88	0,750	78	0,779	74
Німеччина	0,927	4	0,933	4	0,936	5	0,939	4	0,947	6
Франція	0,879	25	0,895	21	0,897	24	0,898	26	0,901	26
Італія	0,879	25	0,882	26	0,886	28	0,890	29	0,892	29
Румунія	0,805	46	0,815	50	0,821	52	0,823	49	0,828	49
Естонія	0,852	32	0,866	30	0,871	30	0,882	30	0,892	29
Польща	0,840	33	0,855	36	0,865	33	0,872	34	0,880	35
Литва	0,824	42	0,852	37	0,858	35	0,869	35	0,882	34

Джерело: [14, с. 25]

Таблиця 2

Динаміка індексу людського капіталу (HCI) України та деяких країн ЄС

Країни	2013	Рейтинг	2015	Рейтинг	2017	Рейтинг	2018	Рейтинг	2020	Рейтинг
Україна	-0,12	63	0,76	31	0,71	24	0,64	50	0,63	53
Німеччина	1,10	6	0,78	22	0,74	6	0,76	11	0,75	25
Франція	0,74	21	0,80	14	0,69	26	0,76	22	0,76	18
Італія	0,26	37	0,75	35	0,67	35	0,75	19	0,73	30
Румунія	-0,17	69	0,73	39	0,66	42	0,60	67	0,58	78
Естонія	0,57	27	0,79	16	0,73	12	0,77	29	0,78	12
Польща	0,08	49	0,77	28	0,69	31	0,76	30	0,75	23
Литва	0,36	34	0,79	18	0,70	25	0,73	37	0,71	34

Джерело: [15; 16]

природничих наук і мови на рік відстає від 15-річного поляка. Рівень безробіття молоді в Україні перевищує 18% і є одним із чинників трудової міграції. Витрати на наукові розробки в Україні становлять 0,43% ВВП, середній показник для ЄС-28 – 2,12% ВВП.

У Глобальному інноваційному рейтингу Україна посідає 45 місце зі 129 країн світу, та 30 місце з 39 країн Європи. European Innovation Scoreboard відносить Україну до групи «повільних інноваторів», щоб перейти до групи «помірних інноваторів» Україні потрібно покращити сукупний індекс з 36 до 50.

Визначення основних причин існуючих проблем та створення дієвої стратегії відновлення людського капіталу – головна умова вже не економічного зростання, а виживання України [17].

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) є глобальним дослідженням із супроводжуваним його рейтингом країн світу за показником економічної конкурентоспроможності. Індекс розрахований за методикою Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum), що заснований на комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатах глобального опитування керівників компаній – великого щорічного дослідження, яке проводиться Всесвітнім економічним форумом спільно з мережею партнерських організацій – провідних дослідницьких інститутів і організацій в країнах. Дослідження проводиться з 2004 р. і на даний момент являє собою найповніший комплекс показників конкурентоспроможності різних країн світу.

Всесвітній економічний форум визначає національну конкурентоспроможність як здатність країни та її інститутів забезпечувати стабільні темпи економічного зростання, які були б стійкі в середньостроковій перспективі. Варто зазначити, що країни з високими показниками національної конкурентоспроможності, як правило, забезпечують більш високий рівень добробуту своїх громадян.

Передбачається, що індекс повинен використовуватися державами, які прагнуть ліквідувати існуючі перешкоди на шляху економічного розвитку та конкурентоспроможності як інструмент для аналізу проблемних моментів в їх економічній політиці та розробці антикризових стратегій табл. 3 [18].

З п'ятирічної динаміки показника GCI видно, що Україна дещо покращила свій стан за складовими індексу, але дане покращення відбувається надзвичайно низькими темпами, тоді як країни ЄС входять в п'ятдесят країн з високим рівнем своєї конкурентоспроможності.

Висновки. За досліджуваній період майже всі індекси (крім ІЛР) зросли, проте, таке збільшення не забезпечило кращих позицій України у світових рейтингах, що свідчить про необхідність значно вищих темпів інтелектуалізації економіки. Зміни відбуваються досить повільно.

Україна представлена в багатьох рейтингах міжнародних організацій, де ведеться оцінка конкурентоспроможності та стану інноваційно-технологічної сфери країн світу, а також розкриваються всі складові людського потенціалу. На основі проведеного нами аналізу можна констатувати, що за останні роки рівень використання людського потенціалу не покращується. Як показують спостереження, використання людського потенціалу в Україні відбувається в умовах кризових явищ в економіці та соціальнокультурних суперечностей у суспільстві, а низький рівень фінансування процесів використання та розвитку інтелектуальних активів людського потенціалу, зокрема через істотний розрив між темпами витрат на освіту, етапами продукування знань та їхнім використанням на практиці, свідчать про те, що за період незалежності України не було здійснено суттєвих позитивних змін. Крім того, відсутність повноцінних та вичерпних методичних підходів, які дозволяли б кількісно повноцінно і в кожному інтервалі часу співставно оцінити рівень людського потенціалу, обмежує можливості дослідження його ефективного використання в Україні.

Наукова та практична цінність отриманих результатів дослідження, полягає в тому, що надзвичайно великий вплив на покращення досліджених нами індексів має реформування економіки в цілому та окремих її секторів, зокрема державного сектора економіки. Діджиталізація державних процесів, електронний документообіг, електронна взаємодія з громадянами та електронні послуги. Багато хто чув ці терміни, але далеко не кожен розуміє про що вони, як це може вплинути на життя кожного українця. Досвід Естонії показав, на практиці, що корупцію швидко витісняє оцифрування. Україна ще тільки на початку впровадження електронного урядування та електронних послуг, але ми рухаємося швидкими темпами. Державні послуги у гаджеті в одному місці, це реальність. Нікуди не потрібно ходити – головне мати доступ до Інтернету. На даний момент уряд запровадив вже 125 електронних послуг. Не менш важливим є електронний документообіг та електронна взаємодія реєстрів. Зокрема органи влади перейшли на електронний обмін документами й понад 80% усього листування зараз відбувається онлайн. До системи міжвідомчого документообігу підключено 673 органи влади по всій країні. Щодня вони обмінюються понад 5400 документами виключно в електронній формі, а це означає, що відсутність марок чи конвертів, невчасний обід співробітника, який відправляє пошту – все це в минулому. Пару кліків – і документ «полетів» за призначенням. Значним кроком в перед стає запровадження інтегрованої системи електронної ідентифікації, яка об'єднує всі види ідентифікації – мобільну ідентифікацію MobileID, коли цифровий підпис знаходиться на

Таблиця 3

Динаміка Глобального індексу конкурентоспроможності (GCI) України та деяких країн ЄС

Країни	2013–2014	Рейтинг	2014–2015	Рейтинг	2015–2016	Рейтинг	2016–2017	Рейтинг	2017–2018	Рейтинг
Україна	4,05	84	4,14	76	4,0	79	4,0	85	4,11	81
Німеччина	5,51	4	5,49	5	5,53	5	5,57	5	5,65	5
Франція	5,05	23	5,08	23	5,13	23	5,20	21	5,18	22
Італія	4,41	49	4,42	49	4,46	49	4,50	44	4,54	43
Румунія	4,13	76	4,30	59	4,32	59	4,30	62	4,28	68
Естонія	4,65	32	4,71	29	4,74	29	4,48	30	4,85	29
Польща	4,46	42	4,48	43	4,49	43	4,56	36	4,59	39
Литва	4,41	48	4,51	41	4,55	41	4,60	35	4,58	41

Джерело: [19]

сім-картці, та банківську ідентифікацію BankID, які значно спрощують взаємодію з даними банків. Це дозволяє підписувати електронні документи та заяви з телефону або через ваш Банк. 13,5 мільйона громадян вже внесені в електронний демографічний реєстр, тепер не потрібно буде шукати інформацію в паперових архівах, а понад 3 мільйони громадян вже отримали нові паспорти у формі ID-карток.

Сучасна, відкрита, не корумпована держава, не ховає інформацію в архіви, а навпаки, відкриває і максимально спрощує доступ до неї громадянам та суспільству в цілому. Нині відкрито понад 60 тисяч наборів держав-

них даних. Зокрема такі, як єдиний державний реєстр юридичних осіб, реєстр транспортних засобів, податкові реєстри та інші, користувачами яких є сотні тисяч громадян. Такий прогрес України у сфері діджиталізації не залишився непоміченим у світі. Електронна взаємодія держави та людей – це найкращий запобіжник корупції. Завдяки активному запровадженню досвіду провідних країн світу нас попереду чекає впровадження штучного інтелекту, розвиток кадрової системи на державній службі HRMIS та інших не менш важливих систем. Держава у смартфоні – це майже всі державні послуги, які реально можна легко отримати, і ми на шляху до цього.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія. Київ : Знання, 2014. 710 с. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/elib/economics_f/bazylevych_ekonomichna_2014.pdf (дата звернення: 10.10.2021).
2. Савчинський Р., Насєдкіна М. Суспільство яке здатне себе змінити. URL: <https://theukrainians.org/spilnodiya-parttwo/> (дата звернення: 11.10.2021).
3. Хромов М.І. Сутність і особливості людського капіталу в системі соціально-економічних. *Економіка і право*. 2009. № 3. С. 140–145.
4. Crozier M. *Actors and Systems. The Politics of Collective Action* / Michel Crozier, Erhard Friedberg. Chicago : The University of Chicago Press, 1980. P. VII + 333.
5. Семів Л.К. Регіональна політика розвитку людських ресурсів в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Львів. Ін-т регіональних досліджень НАН України. 2004. 37 с.
6. Сардак С.Е. Еволюція поглядів на зміст і роль людських ресурсів у суспільному поступі. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 12. С. 132–139. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%95%D0%92%D0%9E%D0%9B%D0%AE%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%9F%D0%9E%D0%93%D0%9B%D0%AF%D0%94%D0%86%D0%92%20are_2012_12_18.pdf (дата звернення: 10.10.2021).
7. Сулейманова В.Ш. Человеческий капитал как фактор европейской экономической интеграции. *Вестник ТИСБИ*. 2005. № 1. С. 193–197.
8. Богиня Д.П., Грїшнова О.А. Основи економіки праці. Київ : Знання-Прес, 2000. 313 с.
9. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення : курс лекцій. Київ : АДЕФ-Україна, 2010. 572 с.
10. Замараєв А.В. Сутність поняття «людський потенціал» в контексті суспільного розвитку. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2015. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=895> (дата звернення: 11.10.2021).
11. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. Geneva : World Economic Forum, 2016. 172 p. URL: https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab-The_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf (дата звернення: 11.10.2021).
12. Карпенко А.В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика : монографія. Запоріжжя : ФОП В.В. Мокшанов, 2018. 510 с.
13. Національна доповідь «Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2010». Київ : Міністерство економіки України, 2010. 107 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/MDGs%20Ukraine%202010%20Report%20ukr.pdf> (дата звернення: 11.10.2021).
14. Human Development Indicators and Indices: 2020 Statistical Update Team. United Nations Development Programme. One United Nations Plaza. New York. URL: www.undp.org (дата звернення: 11.10.2021).
15. Human Capital Index 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/HCR2016_Main_Report.pdf (дата звернення: 11.10.2021).
16. Индекс развития человеческого капитала. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/human-capital> (дата звернення: 11.10.2021).
17. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України 2021. Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-butuy-strategiya-ukrayiny/> (дата звернення: 11.10.2021).
18. Чепелюк М.І. Индекс глобальной конкурентоспособности как показатель опорности країн світу в умовах глобальної кризи. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2020. № 8. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-8_0-pages-6_12.pdf (дата звернення: 11.10.2021).
19. World Economic Forum. Рейтинг стран мира по индексу глобальной конкурентоспособности. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index> (дата звернення: 11.10.2021).

References:

1. Bazylevych V.D. (2014) *Ekonomiczna teoriia: Politekonomiia* [Economic theory: Political economy]. Kyiv: Znannia, 710 p. Available at: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/elib/economics_f/bazylevych_ekonomichna_2014.pdf (accessed 10 October 2021).
2. Savchynskyi R., Nasiedkina M. *Suspilstvo yake zdatne sebe zminyty* [A society that can change itself]. Available at: <https://theukrainians.org/spilnodiya-parttwo/> (accessed 11 October 2021).
3. Khromov M.I. (2009) *Sutnist i osoblyvosti liudskoho kapitalu v systemi sotsialno-ekonomichnykh katehorii* [The essence and features of human capital in the system of socioeconomic categories]. *Ekonomika i pravo – Economics and Law*, 3, 140–145. (in Ukrainian)
4. Crozier, M. and Friedberg, E. (1980) *Actors and Systems. The Politics of Collective Action*. Chicago: The University of Chicago Press. (in English)

5. Semiv L.K. (2004) Regionalna polityka rozvytku liudskykh resursiv v umovakh transformatsii ekonomiky Ukrainy [Regional policy of human resources development in the conditions of transformation of the economy of Ukraine]: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk. Lviv. In-t rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 37 p.
6. Sardak S.E. (2012) Evoliutsiia pohliadiv na zmist i rol liudskykh resursiv u suspilnomu postupi [Evolution of views on the meaning and role of human resources in social progress]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 12, pp. 132–139. (in Ukrainian)
7. Suleimanova V. H. (2005) *Chelovecheskiy kapital kak faktor evropeiskoy ekonomicheskoy integratsii* [Human Capital as a Factor for European Economic Integration]. Moscow. (in Russian)
8. Bohynia D.P., Hrishnova O.A. (2000) *Osnovy ekonomiky pratsi* [Fundamentals of labor economics]. Kyiv: Znamia-Pres. (in Ukrainian)
9. Galchinsky A. (2010) *Ekonomichna metodolohiya. Lohika onovlennya* [Economic methodology. Update Logic]. Kyiv: ADEF-Ukraine. (in Ukrainian)
10. Zamaraiev A.V. (2015) Sutnist poniattia “liudskiy potentsial” v konteksti suspilnoho rozvytku [The essence of the concept of “human potential” in the context of social development]. *Elektronne naukovye fakhove vydannia “Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok”*, vol. 9. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=895> (accessed 11 October 2021).
11. Schwab K. (2016) *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum, 2016. Available at: https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab-The_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf (accessed 11 October 2021).
12. Karpenko A.V. (2018) Rozvytok intelektualnykh aktiviv liudskoho potentsialu: teoriia ta praktyka [Development of intellectual assets of human potential: theory and practice]: monohrafiia. Zaporizhzhia: FOP V.V. Mokshanov, 510 p. (in Ukrainian)
13. Natsionalna dopovid «Tsili rozvytku tysiacholittia. Ukraina – 2010» (2010) [National report “Millennium Development Goals. Ukraine – 2010”]. Kyiv: Ministerstvo ekonomiky Ukrainy, 107 p. Available at: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/MDGs%20Ukraine%202010%20Report%20Ukr.pdf> (accessed 11 October 2021).
14. Human Development Indicators and Indices: 2020. *Statistical Update Team*. United Nations Development Programme. One United Nations Plaza. New York. (in English)
15. Human Capital Index 2020. (in English)
16. Indeks razvitiya chelovecheskogo kapitala [Human capital development index]. Available at: <https://nonews.co/directory/lists/countries/human-capital> (accessed 11 October 2021). (in Russian)
17. Vazhlyvist rozvytku lyudskoho kapitalu u suchasnomu sviti. Yakoyu maye buty stratehiya Ukrainy 2021 [The importance of human capital development in the modern world. What should be the strategy of Ukraine 2021]. Ukrayinskyy instytut maybutnoho. Available at: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-butuy-strategiya-ukrayiny/> (accessed 11 October 2021).
18. Chepelyuk M.I. (2020) Indeks hlobalnoyi konkurentospromozhnosti yak pokaznyk opirnosti krayin svitu v umovakh hlobalnoyi kryzy [Index of global competitiveness as an indicator of resilience of the world in the global crisis]. *BIZNES-INFORM*, no. 8. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-8_0-pages-6_12.pdf (accessed 11 October 2021).
19. World Economic Forum. Reyting stran mira po indeksu global'noy konkurentosposobnosti. (in Russian)

HUMAN POTENTIAL IN THE CONDITIONS OF THE UKRAINE’S EUROPEAN INTEGRATION

Summary. The paper is devoted to the research of the role of human as the basis of human potential of the country on basis by the disclosing of the concepts of human potential and analysis of the human development index, human capital index and the Global Competitiveness Index of Ukraine and the European Union. The expediency and necessity of digitalization of the state processes, the electronic document management system (EDMS), the electronic interaction with citizens and the electronic services are substantiated. Today in Ukraine the European integration acquires a qualitatively new meaning. This is due to the complex socio-economic and political processes, which are associated with the Ukraine’s chosen European vector of development, which in the perspective will help improve the socio-economic situation of society. The human potential is the broadest socio-economic category which characterizes the human participation in social processes. Human potential determines not only the country’s desire to ensure the future existence of creative, the qualified personnel, but also significantly affects on the expanded social renewal in terms of demographic, economic, social and spiritual life. Accordingly, in the digital economy, human resources should be given priority attention on the all levels of government. The development of human potential is influenced by the large number of factors (demographic, investment, natural, housing, social, technical and technological, labour, economic, educational and innovative). One of the most recognized and widespread indicators in the world practice that assess the state, problems and level of human potential are such key indicators as: human development index, human capital index, the global competitiveness index. These indicators allow reflecting the impact on human potential of all these factors and show Ukraine in the ranking of countries of the world. The economic crises have affected on the Human Development Index (HDI) not only on Ukraine, but also on the European countries. In fact, over the ten-year period, the HDI rate for the European countries has deteriorated significantly, but with given the negative economic phenomena of 2017 and 2018, it still had some positive changes as of early 2020. At the same time, the small post-Soviet and now the European countries have significantly improved this indicator by conducting the successful reforms of social sphere. The Human Capital Index (HCI) shows that 70% of the national wealth is formed by the developed countries and only 30% of the national wealth of Ukraine. What is even worse is that while the developed countries are increasing their human capital, Ukraine is losing it. The Global Competitiveness Index (GCI) should be used by the countries, which are striving to remove the existing barriers to the economic development and competitiveness as a tool for analyzing the problematic issues in their economic policy and develop anti-crisis strategies. According to the GCI, Ukraine has improved its state, but this improvement is extremely slow, while the EU’s countries are among the TOP-fifty countries with a high level of competitiveness. Thus, during the research period, almost all indices (except HDI) have increased, however, such increasing did not provide the best position of Ukraine in the world rankings, which indicates about the need significantly much higher rates of intellectualization of the economy. The changes are quite slow. On the basis of conducted analysis, it can be stated that the level of using of human potential are not improving in the recent years. As the observations are shown, the using of human potential in Ukraine takes place in conditions of the crisis phenomena in the economy and socio-cultural contradictions in society. The reform of the economy as a whole and its individual sectors, in particular, the public sector of the economy, the electronic document management system (EDMS), the electronic interaction with citizens and services has a great influence on the improvement of the analyzed indices.

Key words: human potential, human capital, Human Development Index, Human Capital Index, the Global Competitiveness Index, the Fourth Industrial Revolution, digitalization.